

ÕIGUS

JURIIDILINE KUUKIRI

1921 a.

Nr. 8.

2 aastakäik.

Toimetaja: J. Lõo, N. Maim, R. Rago.
Toimetuse ja talituse aadress: Tartu, Aia tänn. 39.

Tellimise hind: 300 mk. aastas, 75 mk. ¼
aastas, üksik nummer 25 mk.

Sisu:

Rahvaesindajate puutumatus (järg)
— prof. Dr. E. Berendts. Meie üldkohtute korralduse kava — F. Karlson. Eesti Vabariigi valitsemise ajutise korra § 12-a põhjal antud seaduste ja selle § enese maksvusest — J. Jans. Tsvillkohtu-seadustiku oskussõnad (järg). Kohtute tegevus. Kirjavastused. — Lisa: Riigikohtu otsused 1920. a.

Rahva-esindajate puutumatus.

(Järg)

Ajakirjanduse vabaduse piiramine ses mõttes, et karistamatu oleks sisetundekas ja tõelikkusel põhjenev parlamendi kõnede ja vaidluste edasiandmine, ei oleks põhiseaduses lubatud kodaniku põhiõiguste rikkumine, sest tema § 13 kõlab järgmiselt: „Eestis on vabadus oma mõtteid avaldada sõnas, trükis, kirjas, pildis või kujutuses. Seda vabadust võib kitsendada ainult kõlbuse ja riigi kaitseks. Tsensuuri Eestis ei ole.“

Siin on muidugi mõeldud oma mõtete avaldamise vabadust, mitte õigust võõraid mõtteid valesti edasi anda, ehk parlamendi vaidlusi moonutada või neist vale pilti maalida. Säherdune vabadus ei vasta riigi huvidele. Määrus parlamendi kõnede ja vaidluste avaldamise tingimuste kohta ajakirjanduses peaks aset leidma Riigikogu kodukorras, mis pärast vastuvõtmist seadusena avaldatakse. Riigikogu kodukord peaks sisaldama reeglid parlamendi-aktide, protokollide, ankeetide tagajärgede j. m. avaldamise kohta. Nende reeglite kaaskas võiks seadusandlik kogu ka kindlaks määrata, missugustel tingimustel laieneks parlamentliku kõne karistamatus tema edasiandmise peale ajalehes.

Nüüd pühendame oma tähelepanu ühele vaidlusalusele mõistele. Põhiseaduse § 48 on öeldud, et Riigikogu liige ei kannu vastutust poliitiliste avalduste eest, mis ta teinud. Kui kätte võtame Lääne-Euroopa põhiseadused, siis leiame seal mõned erandid sellekohastes §§ arvamata, enamalt jaolt umbes järgmised sõnad: Arvamised, avaldused, sõnad, mis, kui neid on väljendanud ehk tarvita-

nud rahvasaadik, ei või põhjust anda kohtulikaks jälgimiseks.

Mida mõistab seadusandja „arvamise“ ehk „avalduse“ all? Kas arvamine, avaldus ehk sõna on alati karistatamatu, kui teda tarvitab rahvasaadik, olgugi ainult parlamendi ruumides? Meil on siin tegu veniva mõistega.

Prof. Challandes tsiteerib oma alguses mainitud töös (lhk. 304—305) Preisi kõrgema tribunaali otsust „Tvesten'i“ asjas a. 1866. Preisi maapäeva saadik Tvesten oli ühel maapäeva istungil kohtutele parteilisuse etteheite näkku visanud. Teise astme kohtus tuli kõrgem tribunaal otsusele, et Preisi 1850 a. põhiseaduse § 84, mis maapäeva liikmetele vastutamatus kindlustab, ei või käsitlusele tulla, kuna siin on tegu laimusega. Asjaolud, millest tribunaal välja läks, olid järgmised: § 84 fikseerib erandi üleüldisest seadusest ja erandit peab ikka piiravas mõttes käsiteldama. § 84 ei määra koguni mitte karistatamatust iga avalduse eest, mis deputaat teeb kõnetoolilt, vaid räägib ainult arvamiste avaldustest. Arvamiste all aga mõistetakse mõtlemisoperatsioonide tulemusi, vastandiks tõsiasiade õiguslisele mõistele. — Prof. Challandes leiab need põhjendused täie õigusega valeks olevat. Tvesten juhtis riigi huvides, kui kodanik ja kutsutud ametitaitja, bona fide tähelepanu ühele kohtute puudusele. See oli lõppjärelendus asjaoludest, mis talle tuttavaks olid saanud ja mida ta, võib olla, valesti hindas. Et kohtud end haavatud tundsid, oli arusaadav, samuti kui ministrile etteheita omavoli ehk eraldi rahaministrile rahva varanduse mõtlematut kaalulepanemist, või isegi öelda, et ta rahva vara kergemeelselt raiskab. Need on rasked etteheited, mille peale asjaosalised peavad vastama. Aga või-

matu on saadikule ära keelata säherdusi raskeid etteheiteid ja süüdistusi, kui tal on kindel arvamine, et need süüdistused on põhjendatud. Prof. Challandes tähendab: „Rahvasaadikute vastutamatus pole, kus ta olemas ja seaduses tunnustatud, kahtluseta mitte selle tarvis juhteks olemas, et saadik tribüünilt karistamata võiks laimata ja söimata, vaid seadusandja lepib seesuguste soovimata tagajärgedega üksnes printsipi pärast.“

Tema valib kahest pahest vähema ja jätab parlamentlikule kolleegiumile enesele reageerimise oma liikmete liialduste peale. Seekord olenes kohtuministri esitajast ehk temast enesest, kas viibimata või ettevõetud uurimise järele kõneleja väited kummutada ja kallaletungimise osaliseks saanu orgaani au järele jalule seada. Oleks ju soovida, et parlamendisaadikud juhtnõõriks võtaksid: suaviter in modo, fortiter in re. Aga vaidlused päästavad vallale kired ja ministritekohal võib ju ka lause langeda, mis mõnda erakonda ehk liiget haavab ehk vale valgusesse seab. Ühte võib aga kallaletungitav ikka nõuda, et kallaletungija tooks tõestusi oma kaebusele ja mitte ei lepiks ainult paljaste väidetega. Siin peab parlamendi juhatus esinema ja saadikut manitsema ehk teda sundima tõestusi tooma. Parlamentide ajalugu tunneb terve reatõestusi, mil niisugustel süüdistustel tõestustega varustatult tagajärjeks olid tõsised ja kasulikud uuendused ja riikliku elu tervenemine. (Mõeldagu Lasker'i paljastuste peale Saksa riigipäeval 70. aastate algul pette-ettevõtete ellukutsumiste ja börse kuritarvituste puhul, nähtuste peale Prantsuse saadikutekojas Panama skandaali puhul.) Mitte ainult arvamiste ja otsuste (nende mõlemate vahel on üleüldse raske piiri tõmmata), vaid ka teatavate järelduste

ja tõenduste avaldus peaks parlamendis vaba olema, kui kõnelejad on valmis tooma tõendusi asja tõelikkuse kohta. Kui viimane tingimus pole täidetud, kui on tegu „mala fides'iga“, tõsiasi-
jade pahatahtliku vassimisega ehk õhust võetud oletustega, siis on parlament ise oma mõjuvõimu kaitseks õigustatud reageerima ja kui kahjukannataja autasu nõudma laimuskaebuse teel. Hea oleks, kui parlamendi juhatusele õigus oleks antud ka ilma laimatu nõudmiseta iseene algatusel kaebust laimamise puhul tõsta. See oleks omaviisiline „actio popularis“, mille autor oleks rahvaesindus.

On ju kahjuks tõsi, et parlamendi liikmete moraal mitte ikka kõrgel ei seisa ja selleks, et vastasele kahju teha, teadlikku valet ei põlata. Vene duuma lühikese-ealises ajaloo on terve rida sääraseid juhuseid. Näit. duumaliikme Purischkevitsch'i süüdistus, prof. Miljukov olevat Soomemaa poolt ära ostetud, ja Miljukovi süüdistus ministerpresidendi Stürmer'i vastu a. 1916 riigi äraandmises. Kummalgi juhtumisel jäid süüdistajad tõestuse võlgu.

Kui me nüüd paralleeli tõmbame Eesti põhiseaduse määruste vahel ühelt poolt ja teiste riikide põhiseaduste vahel teiselt poolt sealjuures arvesse võttes parlamentliku sõna immuniteedi mõtet ja otstarvet, siis võime mõistet „avaldus“ meie põhiseaduse § 48 järgmiselt tõlgitseda: „avalduse“ mõistesse kuulub iga arvamisavaldus, lõppjärel-
dus, seletus, tõsiasi-
jade valgustus kui ka küsimus, mis saadik oma ametikohuste täitmisel üles seab parlamendis üldkoosolekul, komisjonis ehk aruandjana ankeedil, ükspuhas kas see „avaldus“ oli sihitud ametniku, teise rahvasaadiku või eraisiku vastu. Riigivõim ei saa teda vastutusele võtta, küll aga võib seda teha oma aus puududatu, nõudes süüdistajalt või haa-

vajalt tõendusi oma oletuste õigluse kohta, ja süüdistaja peaks end kohustatud tundma neid tõendusi andma. Kui see kohustus teatava kindla aja jooksul täitmist ei leia, siis peab kahjukannatanule kaebõigus võimaldatama, sest rahvasaadiku ametikohus ei õigusta teda tõendamatu kaebustega ja süüdistustega esinema. See oleks vastolus parlamendi mõjuvõimu ja ülesandega.

Agas vastutamatus ei küündi avaldustele (sõna laiemas mõttes) väljaspool kutsetegevust, näit. rahva-, partei-, seltside koosolekutel, miitingutel, eramajades jne., sest sõnavabaduse eesõigus on saadikule tagatud ainult ametikohuse täitmisel rahvaesindajana, seadusandliku kogu liikmena, mitte aga väljaspool neid piire. Viimasel juhusel võib „avaldus“, mis muudu ametikohuste täitmisel karistamatu, karistusvääriliseks saada ja põhjust anda nuhtlusseaduslikuks jälgimiseks kas avaliku kaebuse teel — kui puudutati riiklikke asutusi — või erakaebuse teel, kui riivatud oli üksiku isiku, seltsi ehk ühingu au.

Mis kohtukojasse puutub, milles kaebust tuleb tõsta, siis on see küsimus protsessuaal õigusline: tema kuulub keeruliste rahvasaadiku isikulise puutumatusse valda.

II.

Vaatame nüüd mil määral on rahvaesindajatele kindlustatud isikupuutumatus ja vastutamatus.

Eesti Vabariigi põhiseaduse § 49 ütleb: „Ilma Riigikogu nõusolekuta ei või tema liiget vangistada, välja arvatud juhtumised, mil ta on tabatud kuriteolt. Niisugusel juhtumisel antakse vangistusest teada ühes selle põhjustega mitte hiljem kui 48 tunni kestes Riigikogu juhatusele, kes paneb selle ette Riigikogule otsustami-

seks järgmisel koosolekul. Riigikogul on õigus oma liikmetele määratud vangistust või teist kitsendust edasi lükata kuni Riigikogu istungijärgu vaheajani või volituste lõpuni.“

Selle § redaktsioon vastab üldiselt teiste kultuurriikide põhiseaduste sellekohastele määrustele. Igal pool on rahvaesindajad eesõigustatud seisukorda asetatud, võrreldes teiste riigikodanikkudega.

Teadagi laieneb nende põhiseaduse §§ mõju võim, mis kindlustavad isikuvabaduse kõigile kodanikkudele, ka rahvaesindajate peale, muidugi ka põhiseaduse § 8:

„Isikupuutumatus on Eestis kindlustatud, kedagi ei või jälgida muidu kui seadustes ettenähtud juhtumistel ja korras. Välja arvatud kuriteolt tabamisel, ei või kedagi vangistada või kitsendada isikulises vabaduses muidu kui kohtuvõimude otsusel kusjuures see otsus põhjendatuna peab olema kuulutatud vangistatule mitte hiljemalt kui 3 päeva peale vangistamist. Otsuse kuulutamist vangistatule on õigus nõuda igal kodanikul, kui kuulutamine mitte pole sündinud eelnimetatud tähtajal. Ühtki kodanikku ei või vastu tema tahtmist temale seaduse poolt määratud kohtu alt üle viia teise alla.“

Samuti maksivad on rahvaesindaja kohta ka need põhiseaduse §§, mis kindlustavad korteri, varanduse ja kirjavahetuse puutumatuse.

Neil põhiseaduse määrustel on ühteviisi suur tähtsus niihästi harilikule kodanikule kui ka rahvaesindajale. Et rahvaesindaja vangistataks ilma põhjusi teatamata, on küll vaevalt mõeldav, sest vangistuse motiivid peab ju teatava aja kestel Riigikogu juhatusele teatama niihästi siis, kui rahvasaadik teo peal tabatud, kui ka siis, kui tema eksimine ehk kuritegu alles

hiljem avalikuks tuleb ehk kui ta arvatavana süüdlasena raske kahtluse all on. Ületildse on vist väljaspool kahtlust, et vangistuskäsk ilma põhjuste teatamiseta on midagi mõistustvastalist, sest kõige paremal tahtmisel pole seletatav, mispärast peaks vangistatu teadmatusse jäetama oma vangistuse põhjuste ja ajede suhtes. Säherdune motiveerimata toimimine tuletab liiasti meelde kurikuulsaid „*Lettres de Cachet*“ Prantsuse *Ancien Régime* ajaloost enne 1789. a., Vene shandarmeeria ja n. n. ohranka harjumusi. Kahjuks on ka Eestis viimase kahe aasta jooksul juhtumisi ette tulnud, kus inimesi vangistati, ilma et neile tänase päevani oleks teada antud, mispärast see õieti sündis. Samuti peab tervitama seda asjaolu, et Vabariigi Põhiseadus igale kodanikule õiguse annab nõuda vangistuse põhjuste teadaandmist, kui ta kuuleb, et kaaskodanik arreteeritud ilma põhjusi teatamata. Seadus loob sellega midagi „*actio popularis*“ sarnast Põhiseaduse ja temal baseerivate õiguste kaitseks*) puudub määrus, et vangistuskäsu täidesaatjat isiklikult võib vastutusele võtta, sel juhtumisel kui käsk ei sisalda vangistuse põh-

*) Tarvitame juhust, et tähelepanu juhtida ühele puudusele. Põhiseaduses puudub nimelt määrus, et see, kelle vabadus süüta on riisutud, võib nõuda riigilt kahjutasu. Ka pole öeldud, kellele peab vangistuse põhjused teada andma parlamendi töö vaheajal, kui ka juhatust kohal pole. Kas vangistav võim ei pruugigi parlamendi vaheajal vangistuste kohta seletust anda? Soovida oleks olnud, kui Põhiseaduse autorid oleksid jälginud Rootsi Põhiseadust ja loonud parlamendi-voliniku ameti („*Riksdagens Justitie ovbuds man*“). See parlamendi ametmees on alati kohal ja tal on õigus igalt kodanikult kaebusi seaduse rikkumiste kohta vastu võtta ja vastavalt riigi asutustelt seletusi nõuda. Niisugune „rahvaprokuraator“ oleks väga tarviline seadus. Rootsi parlamendivolinik valitakse Riigipäeval viimase mandaadi kestuseks. Temal on tulnud harva tegevusse astuda ja see on parem tõendus selle ameti kasulikkusest. Tema olemasolu üksi on ähvarduseks igale võimukandjale, et tal mitte tahtmine ei tõuseks kodanikkude põhiseadusliisi õigusi rikkuda.

jusi ja et ta ennast ei saa kaitsta ülemuse käsu täitmisega. Seesuguse määruse olemasolu kindlustaks, et nii kergesti ei leiduks orgaani, kes seadusvastased vangistuskäsud täide saadaks.

Rahvaesindajate kvalifitseeritud ehk sugustatud puutumatus on ajalooliselt tingitud ja on niihästi rahvaesinduse kui ka terve rahva huvis. Tema tekkis tol ajal, kus rahvaesinduse ja täidesaatja võimu vahel — oli see monarh või vabariigi president — käis võitlus võimu pärast riigis. Kuna monarhid ja mõnikord ka presidendid (Louis Napoleon a. 1851 — 1852) terve reaalse võimukandjad olid, siis tarvitasid nad teda selleks, et rahvaesindajaid, kes oma kõnedega parlamendis liig mõjurikkaks ehk pealetikkuvaks saanud, kahjutaks teha ehk neile kätte tasuda, neid arreteerides ja maalt välja saates võimaliku, alles tõendamata süü pärast. Samuti võis neil ajal ja mail, kus oli ette nähtud vangistuskaristus maksutõrgestele võlgnikkudele, võlauskuja olgu isiklikkudel õigustatud motiividel, olgu mõne võimukandja ässitusel, rahvaesindajat tema tegevusest vägivaldselt eemaldada. Mõlemi võimaluste vastu pidi rahvaesindajaid kaitstama.

Meie aeg ei tunne seesuguseid hädaohte rahvaesindajatele täidesaatva võimu poolt, vähemalt mitte harilikul ajal. Viimane ja kõige uuem näitus rahvaesindajate vägistamisest — Vene Asutava Kogu vägivaldne laialisaatmine jaanuarikuul 1918. seadusvastase ja usurpaatorilise võimu poolt — on erand. Enamas jaos maades on valitsus teatavas rippuvuses rahvaesindusest, isegi seal, kus ta pole parlamentlik, nagu Põhja-Ameerikas. Tähendab, langeb ära rahvaesindajate kaitse motiiv tagakiusamise vastu kas valitsuse poolt terves koosseisus, üksiku ministri ehk

Vabariigi presidendi poolt. Jäävad ainult teised kaaluvad põhjused, mis tingivad rahvaesindajate kvalifitseeritud puutumatus. Absoluutne puutumatus ja karistatamatus on võimatu, sest see tähendaks, nagu eespool öeldud, ühe kõrgemal seadusest seisva suvereeni asemel monarhias 100 suvereeni seada Vabariigis. Ka ei tohi see kvalifitseeritud puutumatus põhjeneda valel oletusel, et kuna demokraatlikus Vabariigis suvereen on rahvas ja tema esindus on parlament — siis ka üksik rahvaesindaja on osa suvereenist. Nagu ka juba öeldud, võidakse rahva suvereeniteet teatavas mõttes rahvaesindusele kui tervikule üle anda, mitte aga üksikule saadikule. Mitte üksiku rahvaesindaja, vaid terve esinduse tahe, kuigi enamuse põhimõttel üles ehitatud, on suvereense rahvatahte avaldus. Võib ju öelda, et rahvaesindajad üksikult ja terve rahvaesindus pole mitte ainult rahva mandaatorid, sest nad pole ju mingi erilise mandaadiga seotud, aga ka seda põhimõtet ei saa piiramatult käsitleda. Ei tohi unustada, et teatavil juhtumistel rahvaesindajad on ka mandaatorid, sest kuna moodsate demokraatiate juures — ka Eesti demokraatlikes Vabariigis — on olemas rahva hääletuse (referendumi) ja rahvaalgatuse instituut, siis ei toimi rahva esindus seadusandlust mitte üksi üleüldse, vaid ka erilise suvereense rahvavolituse põhjal. Sellega on rahvaesindajad ka esinduslikes Vabariigis rahva mandaatorid, tema ametmehed. Tähendab, ka see argument piiramata immuniteedi kasuks langeb ära; jääb ainult võrreldiline (relatiivne) immuniteet, ja ainult sellelt seisukohalt väljamineks võib juttu olla rahvaesindajate puutumatusest.

Kui Eesti Vabariigi 1920 a. põhiseaduse § 49-s räägitakse rahvaesin-

dajate puutumatuses, siis piirdub see, nagu seaduse täht kõlab, kaitsega vangistuse ja muu isikulise vabaduse kitsenduse vastu. See määrus tõmbab piiri täidesaatvale (administratiiv-) võimule, kes kas kohtu korraldusel või enese vastutusel ja algatusel tahaks rahvaesindaja vabadust kitsendada. Aga § 49 ei anna vastust küsimusele: kas kohtul on õigus rahvaesindajat vastutusele võtta ilma vangistuskäsuta, ilma tema vabadusse puutumata. Kas kohtul on õigus eeluurimist algada, kui rahvasaadik on süüdlaseks saanud kuriteos? Kas on igasugune kohtulik abinõu rahvaesindaja vastu keelatud? Võtame juhtumise, et rahvaesindaja sõnas ja kirjutas kihutustööd teeb riigi vastu, keda ta saadikuna peaks teenima, et ta ühendusse astub teiste võimudega ehk väljaspool riiki tegutsevate poliitiliste parteidega riigikorra kukutamiseks, mis ju temale samuti siduv on kui igale teisele kodanikule. Just meie ajal on niisugused võimalused iseäranis ligidal, sest kõigis riiges teevad kihutustööd parteid, kes juba oma aluspõhjas on vaenulised olevaile riigikordadele ja tahavad hävitada rahvuslisi riike ning kõike muuta kommunistlikuks pudruks. Nad ei põlga ühendusesse astuda väliste võõraste agitaatoritega, maskeeritud riigivastastega, neilt toetussummasid korra kukutamiseks vastu võtta, võõrastele kihutajatele peavarju ja toetust anda.

Võõraste riikide saadikutel on kindlustatud eksterritoriaalsuse eesõigus, aga kui säherduse saadiku peale langeb põhjendatud kahtlus, et ta riigi vastu, kuhu ta akkrediteeritud, vandeseptsusi teeb, siis võidakse ta viibimata välja saata. Kas peab siis riik kaitseta olema oma rahvasaadikute vastu, kes tarvitavad õigusi, mis neile põhiseadus lubanud riigi

huvides selleks, et teda kukutada? Kas ei tohi riigivõim üldiselt ja kohtuvõim eraldi mingisuguseid abinõusid tarvitusele võtta, et rahvaesindaja riigivaenulisest tegevusest osavõtmise määra selgeks teha, ilma selle juures kohe vangistamata ja läbiotsimata? Salajane järelevalve on võimalik; seda võib teostada politseiorganide kaudu. Aga ka kohtul võib võimalus avaneda, advokaadi vahetalitusele, tõenduste saamiseks rahvaesindaja kuritegevusliste avalduste kohta. Ilma Riigikogu nõusolekuta ei tohi rahvasaadikut vangistada, aga kohus võib ju esialgu vangistusest ka loobuda.

See küsimus tõusis rohkem kui 100 aastat tagasi kuulsas Prantsuse Rahvuskogus a. 1789—1791 ja tekitas seal vaidlusi. Prantsusmaa ühe departemangu kohtuvõimud olid teateid saanud, et saadik Goulard puhkuseks olles teeb riigiäraandlikku kihutust ja toeb selle juures oma puutumatusesele. Need teated tulid Rahvuskogusse ja tekkis vaidlus rahvasaadiku puutumatusese ulatuse kohta. Üks saadik seletas, et puutumatusese privileegium saadik Goulard'i ei kaitse, sest et ta tõl juhtumisel esines kui eraisik, ja et kohtulik jälgimine on lubatud. Saadik Prieur tegi kõigile selgeks, et puutumatus ei kata rahvasaadikute kuritegusid avaliku korra vastu, kui nad pole korda saadetud oma kohuste täitmisel. Sel juhtumisel oleks võinud Prieur oma seisukohta põhjendada Inglise ja Ameerika riigiõigusega, mis immuniteeti ei tunnusta riigivastaste kuritegude juures. Mõned saadikud juhtisid Rahvuskogu tähelepanu sellele asjaolule, et kuigi rahvasaadikute süüteod hariliku kohtu alla kuuluvad, viimane siiski ainult eeluurimist tohiks korraldada. Eeluurimise tagajärjed peavad Rahvuskogule esitatama. Kohtulikule vastutusele võtmine võivat

ainult seadusandliku orgaani loaga sündida. 1791. a. põhiseadus laien-
das tuntavalt saadikute puutumatus-
Ta keelas ära niihästi rahvasaadiku vangistuse ilma seadusandliku kogu loata, kui ka eeluurimise. Hoopis teisiti vaatas asja peale konvent, kes isegi surmanuhtlusega ähvardas iga ühendust võimudega, rühmadega ja üksikute isikutega, kes vabadusel ja ühesarnasusel põhjeneva Prantsuse Vabariigi ühtluse ja jagamatuse vastu töötasid. Tolle aja prantslased olid arvamisel, et rahvasaadikute immunitet ei vasta rahvasuvereniteedi printsiibile ja kodanikkude üheõiglusle. XVIII aastasaja lõpuks arenes Prantsusmaal arusaamine, et see privileegium on rahvasaadikule tarvilik üldsuse, aga mitte tema isiklikkudes huvides.

Praegune Prantsuse õigus asub teisel seisukohal. Temasse on mõju avaldanud Belgia riigi kord, mis „immunitedi“ mõistet laiemalt võtab. Iga seaduses keelatud ja rahvasaadiku poolt kordasaadetud toimeetus on karistatav, aga süüdlase kohtulik jälgimine kui ka vangistus ripub rahvaesinduse nõusolekust. Ja see nõusolek on tarvilik iga protsessuaalsuse toimeetuse ettevõtmisel, kui viimane nõuab süüdlase isiklikku osavõtmist ehk juuresolemist, s. t. isegi ülekuulamise puhul eeluurimiskohtuniku juures. 1875. a. seaduse § 14 ütleb: „Ühtegi rahvaesinduse liiget ei tohi kohtulikult jälgida ega vangistada.“ Tähen-
dab, kohtulik jälgimine, niivõrra kui ta rahvaesindaja isikut puutub, lükatakse edasi istungjärgu lõpuni. Aga kõik teised protsessuaalsed abinõud, nagu protokolli tegemist, kohalikku järelevaatus, ekspertiisi, tuunistajate ülekuulamist j. n. e. võib ette võtta, kui nad süüdistatava osavõtmisega ühenduses pole. Kaelakohtulist immuniteti omavad nii siis ainult need rahvaesindaja

toimeetused, mis ta ette võtab ex professo s. on väljaspool oma saadikukutselist tegevust. Iga toimeetus, mis ta ette võtab väljaspool oma rahvasaadiku-kutse raame, ei kuulu puutumatus-eesõiguse kaitse alla, s. t. kõik saadiku toimeetused tema eraelus, iga kõne valijatele miitingul, rahvakoosolekul, isegi parlamendimajas, kui saadik esineb eraisikuna, aga mitte rahvaesindajana ametikohuste täitmisel. A. 1896 otsustas Toulouse kohus, et rahvasaadikut, kes töölisi streigile üles kihutab, võib vastutusele võtta. Kassatsioonikohus kinnitas selle otsuse. A. 1902 võeti kaks saadikut vastutusele: üks seltside ja koosolekute seaduse rikkumise, teine prefekti määrusest üleastumise pärast. Kui saadikutekogu sellest kuulis, teatas tema juhataja kohtuministrile, et tema arvamise järele parlamendi eesõigusi on rikutud. Ilma asja juriidilist külge harutamata määras minister, et kohtu ette kutsumine sünniks alles sessiooni lõpu järele. Samasugune juhtumine oli aastal 1904 (Tsit. Challandes'i l. c. p. 247).

Meie ei hakka vaatlema neid vaidlusi, mis olid põhiseaduste tegemistel Saksa osariikides kunni 1848 rahvasaadikute puutumatus- ulatuse ja piiride suhtes. Selle juures peeti silmas peamiselt kindlustamist parlamendi ruumides ja rahvasaadiku kaitset vangistuse vastu tema ametikohuste täitmise kestel. Küsimus, mil mõõdul kuritegelistele avaldustele teiste protsessuaalsete abinõudega tohib juurde asuda, jäi tagaplaanile.

Aastal 1850 pandi lõpulikult maksma Preisi põhiseadus, mis teatavasti suurelt jaolt Belgia eeskuju järele kokku on seatud. Paragrahv immunitedi kohta seab viimase väga laiale alusele ja mängis suurt osa ka uuemate põhiseaduste kokkuseadmis-

tel. See § 84 kõlab järgmiselt: Neid (rahvaesindajaid) ei tohi hääletuste eest seadusandlikkudes kodades kunagi vastutusele võtta, ja sealsamas väljaõeldud arvamiste eest ainult kodukorra järele. Ühtegi kojaliget ei tohi ilma esimese nõusolekuta istungi kestel karistusaluse tegevuse eest eeluurimisele võtta ega vangistada, välja arvatud juhtumine, kui ta teo kordasaatmisel ehk teole järgneval päeval on tabatud. Samasugust nõusolekut on tarvis vangistuseks võlgade pärast. Iga karistustoimetus seadusandliku koja liikme vastu, iga eeluurimise- ehk võlavangistus on istungiaja kestuse lõpuni edasi lükatud, kui asjaosaline koda seda nõuab.“

Selle määruse mõistest järgneb loogiliselt, et kohus pole milgi juhtumisel takistatud seesuguseid protsessuaalseid toimetusi ette võtmast, mida tarvis on saadiku kuriteo ehk eksimise puhul ette võtta, nagu tunnistajate ülekuulamine, protokollide tegemine, ekspertiisid j. n. e., kui selle juures ainult rahvasaadiku isikut tema vabaduses ei kitsendata. Täiesti samasisuline määrus on ka Saksa riigi põhiseaduses a. 1871 (§ 31). Oleks ka vaevalt võimalik ja isegi mõistusevastane arvata, et õiguslike riigi seadus kohtult võimaluse võtab abinõusid tarvitusele võtta selleks, et võimatuks saaks rahvasaadiku poolt toimepandud kuritöö ehk eksimise jälgi kaotada. Nii mõnelgi juhtumisel on „periculum in mora“ ja peab asja käik viibimata kindlaks tehtama, vastasel korral saab see üleüldse võimatuks.

Kui me nüüd asume nende riikide Põhiseadusi vaatlema, kes Eesti Vabariigile nii õelda naabriteks on, nimelt Rootsi ja Soome riigikorra juurde, siis näeme, et nad oma rahvaesindajate kaelakohtulikkude immuniteti mitte

ei tunnusta (samuti kui Ameerika, Inglismaa, ja Holland).

Rootsi põhiseadus a. 1809, mis praegugi maksvusel, kuigi mõnes punktis muudetult ei tunnusta oma rahvaesindajate kohta ühtegi protsessuaalset eesõigust. § 111-1869. a. Põhiseadusest praeguses redaktsioonis ütleb: 1) Kui riigipäeva saadikut raskes kuriteos süüdistatakse, siis ei võida teda mitte varemni vangistada — välja arvatud juhtumine, kus ta teo pealt tabatud — kui kohtunik uurimise on lõpetanud ja saadiku pealekaebe-seisukorda kuulutanud (ilma riigipäeva loata); 2) kui rahvasaadik kohtuniku nõudmisel kohtusse ei ilmu, siis toimetatakse temaga hariliku õiguse järele.

Tähendab, parlamendi nõusolekut saadiku vangistuseks pole tarvis; vangistus ei tohi sündida aga enne eeluurimise lõppu.

(Järgneb.)

Prof. Dr. Ed. Berendts.

Meie üldkohtute korralduse kava.

Ferd. Karlson.

Asi, mille ma oma kirjutuse aineks valisin, tarvitab põhjalikku läbiharutamist oma suure ulatuse pärast, minu ülesanne on ainult üldjoontes meie kohtu korralduse kava põhijooni käsitleda, sellega algust tehes järgnevateks üksikasjalisteks kirjutusteks. Enne aga kui asja sisulisele harutamisele asuda, lubatagu mind lühikest ajaloolist ülevaadet meie seadusandlusest kohtute korralduse alal teha.

Meie kohtud on niisama vanad, kui meie Eesti riigi iseseisev elu. 19. novembril 1918. aastal kirjutati Eesti Ajutise Valitsuse esindajate ja Baltimaade jaoks määratud Saksa riigi peavoliniku A. Winnig'i poolt Riias alla üleandmisleping, mille põhjal Kogu

riigivõim Eesti rahvuslises piirkonnas pidi okupatsioonivõimudelt Ajutise Valitsuse kätte minema 21. novembrist samal aastal arvates, aga juba 18. novembril anti peaministri a. t. ja kohtuministri Poska allkirjaga määrus välja „Ajutiste Kohtute sisseseadmise üle“, mis oma olulistes osades siamaani on püsinud. See määrus kõrvaldas okupatsiooni Saksa kohtu ja pani maksma jälle enne-enamlasteaegse Vene kohtu, misjuures Rahukogud, peale endise võimkonna rahukohtute teise astme kohtuna, omandasid ka veel Vene ringkonnakohtute toimid. Tähen datud määrusega kaotati ka Valla- ja Ülemtalurahva-kohtud. Ka nende asjad pidid minema Rahukohtute ja -kogude kätte üldmääruste põhjal, ainult hoiukorra asju jätkab Vallakohus ajutiselt vaestelaste-kohtuna Vallakohtu-seaduse § 206 — 219, 242—275 ettenähtud toimetusi Kohtuministri ringkirja järele 20. I. 19. (R. T. nr. 4 — 1919. a.). Sõjakeerus olles, meie riikluse kõige raskematel silmapilkudel, kus meie vähearvulised, halvasti varustatud ja karitamatud väeosad enamlasteveerme surve lootuseta tagasi valguvad ja laiali jooksevad, siis kui noore riigi sisemised rohkearvulised vaenlased igast leerist kõik teevad, mis võimalik, et riiklikku elu halvata juba tema sündimisel, astus Ajutine Valitsus saatusliku ja julge sammu, 5. detsembril 1918. a. (R. T. nr. 6 — 1918. a.) välja andes määruse väljakohtute asutamise kohta, kes süü raskuse järele karistust kuni surmanuhtluseni võisid määrata. See seadus oli, nagu iga hädaabinõu, õige puuduline. § 5 p. a järele langevad väljakohtu alla „kõik, kes kudagi viisi Eesti Vabariigi vastu või riigi vaenlaste kasuks töötavad, ehk kes nendega läbikäimises ja ühenduses seis tes mõnesugusel

kombe l abiks on. Säärane ebamäärarus iseloomustab tervet seadust kui üht võitlus-abinõu sisemise ja välise vaenlase vastu kõige raskemal ajal, nagu seda ka Kohtuminister ühel maapäeva koosolekul tunnistas, ja pidi muudetama, kui olud lahedamaks läksid. 18. detsembril samal aastal andis Ajutine Valitsus määruse Sõjakohtute ja nende alla kuuluvate kuritegude kohta (R. T. nr. 9 — 1918. a.), kes Vene ennerevolutsiooniliste seaduste põhjal siamaani töötavad, peale mõne väikese tähtsuseta muudatuse. 12. veebruaril 1919. a. annab Ajutine Valitsus uue väga tähtsa seaduse välja, mis täieline uudis oli meie kohtute kav as, nimelt seadus administratiiv-kohtu korra kohta, mis siamaani muutmata (R. T. nr. 10 — 1919. a.). 25. märtsil 1919. a. andis Ajutine Valitsus välja uue määruse Väljakohtute kohta, mis väljapaistvamad endise määruse puudused kõrvaldas ja siamaani maksev on (R. T. nr. 19 — 1919. a.), ja 18. märtsil samal aastal uue määruse Sõjakohtute kohta, mis peale mõne väikese mitteolulise muudatuse endist määrust kordab ja siamaani makseb (R. T. nr. 21 — 1919. a.). 1. aprillil samal aastal anti Ajutise Valitsuse poolt seadus välja Kõrgema Riigikohtu üle (R. T. nr. 22 — 1919. a.), mis õieti ainult seaduse kava oli ja mida üleüldse mitte ei teostatud, kuna enne Riigikohtu tegevusse astumist Asutav Kogu 21. okt. samal aastal uue seaduse Riigikohtu kohta välja andis, mis siamaani maksev (R. T. nr. 82/83 — 1919. a.). Samal aastal ilmus veel õige oluline „Hüürimaksu-seadus“, mille Asutav Kogu 25. novembril vastu võttis (R. T. nr. 99/100 — 1919. a.), mis enesest lex specialis moodustab ühe jao üüri-vahekordade lahendamiseks nimelt väesemate tüürikkude huvides. Peaks

juurde lisama: „vaesemate majapere-meeste kulul“. See seadus loob nende vahelkordade selgituseks lepituskõjad, mida vastavad linna-volikogud asutavad. Need toimetavad üldjoontes siviilkohtu-pidamise seaduse järele ja nende otsuste peale on administratiivkohtu korras edasikaebamine Rahukogudele võimaldatud. See seadus püüab puutumata siinamaani. 19. jaanuaril s. a. annab Vabariigi Valitsus Ajustise Valitsemise korra § 12-a põhjal välja halekuulsa määruse hangeldamise ja liigkasuvõtmise vastu (R. T. nr. 14/15 — 1920. a) karistustega kuni poolemiljonilise rahatrahvini ning kuni viieaastase vangistuseni peale teiste raskete tagajärgede süüaluste kohta, nagu kaupade laegastamine, kaupluste sulgemine jne. Valitsus ei usaldanud aga neid asju mitte kohtutele otsustada anda, vaid asutab iseäralised erakorralised komisjonid, mis kuuluvad Siseministeeriumi võimkonda. Ühes sellega annab valitsus neile komisjonidele täielise carte blanche karistamise äramääramisel, kusjuures süüaluste õigusi mingi protsessi tagatis ei kaitse, kui mitte lugeda edasikaebamise võimalust Siseministrile, mis ainult puhas vormiline oli. Ka see määrus oli võitlus-abinõu, nagu Väljakohtu määruski, aga kahjuks ebasündsate abinõudega. Samas korras annab valitsus hiljemini, 12. aprillil samal aastal (R. T. nr. 63/64 — 1920. a.) täiesti sarnuslise seaduse ilma loata viinapõletamise ja nende ainetega kauplemise kohta. Kaks päeva enne seda, 10. aprillil, andis valitsus samas korras seaduse välja hoolekande-kohtute asutamise ja vaestelaste-kohtute muutmise kohta (R. T. nr. 55/56 — 1920. a.), 4. septembril samal aastal kaotab Vabariigi Valitsus uue määrusega samas korras hangeldamise „tribunaali“, nagu seda seltskonnas on

hakatud kutsuma, andes tema asjad edasi Rahukogudele (R. T. nr. 143/144 — 1920. a.). Vandekohtunikku-de-kohtu tarvidus on kinnitatud Asutava Kogu poolt vastuvõetud põhiseaduses, kohtud ise on aga siinamaani teostamata. See on üldjoontes kõik.

Nii on siis praegusel ajal tegevuses:

1) Rahukohtud oma siviil- ja kriminaal-eriprotsessidega ja -erinuhtlusseadusega;

2) Rahukogud kui esimese ja teise astme kohtud oma kahe vastava eriprotsessiga siviil- ja kriminaalseaduse alal ja kahe nuhtlusseadusega;

3) Väljakohtud oma eriprotsessiga ja erinuhtlusseadusega, mis pealegi mitte kokkukõlase ei ole viidud üldnuhtlusseadusega;

4) Sõjakohtud, polgu- ja sõja-ringkonna kohus — mõlemad oma eriprotsessidega ja eri-nuhtlusseadusega;

5) Administratiivkohtud jälle oma eriprotsessiga;

6) linnades Vaestelaste-kohtud oma korraldusega ja maal Vallakohtud kui vaestelaste-kohtud oma vana seisuslise Vallakohtu seadusega;

7) abielulahutuste asjus Konsistoriumi kohus samuti vana seisuslise Luteri usu kohtu seadusega, samuti ka Vaimulik kohus õigeusuliste kodanikkude jaoks;

8) Hoolekande-kohtud oma erineva korraldusega;

9) lepituskõjad oma erineva kokkuseadega ja protsessiga ning lõpeks

10) iseäralised komisjonid väljastpoolt Kohtuministeeriumi võimkonda ilma loata viinapõletamise ning nende ainetega kauplemise vastu võitlemiseks oma eriseadusega, aga ilma ühegi protsessita. Lugejad vabandagu, et ma neid komisjone ka siinkohal nimetan; ma teen seda sellepärast, et ka

need läidavad, varustatud olles väga suure võimuga, kohtu toimeid.

Selles eriteadlastele mõeldud artiklis ei tarvitse mul pikemalt peatuda küsimuse juures, kui ebakohane see kõik on ja kui tungivalt kõik see kohtute uuendust nende täies ulatuses vajab. Et see nii on, selles ei või kedagi süüdistada; kõigil on käed täis tööd; meie kui õigusteadlaste kohus on jõudu mööda kaasa teha seda suurt edasikestvat riigi loomise tööd, vastavaid seaduse-eelnõusid valmistades ja neid läbi harutades oma koosolekutel ja eri-kirjatöödes. Järgnevate ettepanekute põhjenduseks lubatagu mul ainult paari sõnaga tähendada mõne suurema puuduse peale meie praeguses üldkohtute korralduses.

1) Kõige pealt asjade sugustamine ja liigitamine kõige väiksemateks, keskmisteks ja suuremateks täiesti juhusliste tunnuste läbi, misjuures kõige väiksemate asjade harutamine sisuliselt ainult üks kord sünnib, ilma teistmisvõimaluseta, ja mis nende asjade jaoks väljaspool üleriiklist ühtlustavat tühistamiskohtu astet, Riigikohtu, veel terve rea teisi tühistamiskohtuid, Rahukogusid ette näeb, millele praktika ei tarvitse omavahel ega ka üleriiklise kohtuastme suhtes mitte kokkukõlas olla, ega saagi seda, mis otse lubamata nähtus on. Peale selle on kõige vähemate ja keskmiste asjade harutamine antud Rahukohtute ja nende kogude, kui teise astme kohtute, kätte endiste rahukohtunikudele määratud protsessi normide alal, kuid samad Rahukogud tarvitavad esimese astme kohtutena juba hoopis teisi protsessi määrusi suuremate asjade harutamisel. Endistel, Vene aegadel, kus Rahukohtud teatavatel praktilistel kui ka poliitilistel ja sotsiaalsetel põhjustel erinesid üldkohtutest, oli see

veel kudagi seletatav, nüüd aga, kus kõik need eeldused muutunud olulise on kadunud ja ka seadusandlikult endine Ringkonnakohus ja Rahukogu on üheks kohtuks kokku sulanud, on see erinemine loomuvastane ja ebasoovitav. Pealegi ei erine õiguslised põhimõtted ja olud, mis kohtulikku lahendamist nõuavad, mitte selle järele näituseks, kas nõude summa alla 10000 marga või üle selle on, või kas karistus üle või alla 7-päevase aresti ulatab, sellepärast ei tohi ka nende käsitusviisis ega protsessi tagatistes kohtus harutatavate asjade suhtes mingit erinemist olla.

2) Praegusel ajal töötavad rööbiti raskemate üldkuritegude mõistmisel niihästi harilikud kodanlikud kohtud kui ka Sõjakohtud neis asjus, mis nende kätte on antud otsustada. See küsimus oleneb jälle sellest, kes ja missuguseid asju Sõjakohtutele sooviks harutamiseks anda. Nii võib juhtuda ja juhtub ka, et ühest kohtu ringkonnast võrdlemisi väiksemad kuriteod Sõjakohtutele harutamiseks antakse vastavate ettepanekute põhjal, kuna teised raskemad kuriteod kodanlikes kohtus harutatakse, mille tõttu ka karistuse raskus mitte ühtlane ei ole, kuna Sõjakohtud seal valitsevate traditsioonide põhjal kalduvad üldiselt raskemaid karistusi tegema, varustatud olles suurema mõjuvõimuga. Ka see järjekindlusetus on õigusmõistmise huvidele ainult kahjulik.

Praegused üldkohtu töötamistingimused linnastavad nii-ütelda selle kohtu ära ja ligestavad maa kohtutest, peale selle kui endine seisusline Vallakohus sealt on hävinud. Rahukohtunikud, kel peale oma jaaskonna töö veel suured kohused on kanda Rakukogude töös, ei saa ei ühele ega teisele tööle kõige jõuga anduda, mis nende töö viljakust ja süvenemist takistab ja

ühes sellega ei võimalda neil väljaspool linnasid viibida. Selle tagajärjel jääb kohus aga meie maale hoopis võõraks. Kui kohtust, mis tihti 40—50 versta eemal on, peab käima õigust otsimas või kui sinna ollakse sunnitud nii kauge maa tagant tunnistajana ilmuma, siis hoitakse end temast võimalikult eemale, mille all aga meie õiguslised olud pikapeale raskesti kannatavad. Ka sisuliselt kannatab õigustumine selle all, et iseäranis maal elav rahvalik element kohtumõistmisest on kõrvaldatud, mislābi kohus ikka rohkem rahvast eraldub, aeg-ajalt puht ametnikkudekohtute iseloomu ja ilmet omandades, mis elavat vahekorda ja vastastikku mõjutamist kohtu ja seltskonna vahel raskendab. Kohtu kogukond, kui kohtu esimese astme piirkond, mis elukutselise kohtuniku ja seltskonna esindajate ühist tegevust võimaldaks, oleks maal umbkaudselt kihelkond.

4) Kõigest sellest järgneb aga, et ei ole õigustumise huvides vastavasse üksteist toetavasse ja täiendavasse vahekorda seatud kolm kohtu astet: a) alus ja põhi, esimene aste, mis elule lähedal seisaks ja läbi immutatud oleks kõigi nende eluliste teadumustega ja kohaliste tingimuste ja inimeste tundmisega, mis asjade harutamist mitte üksi paberiliseks toimetuseks ei muuda, siis b) samade asjaolude sisuline läbikatsumine ja kaalumine teises kohtu astmes asjatundjate, eluküpsede ja vilunud eriteadlaste, elukutseliste kohtunikkude poolt, kes kohalistest mõjudest vabadena oma teadmisi, teadumusi ja tunnuseid esimeses kohtu astmes kogutud ainestiku hindamises tegeliku õigusteaduse seisukohalt käsitlevad, ja d) üleriiklik kolmas kohtu aste, kes eemal ka iga üksiku juhuse välisest kehast selles peituvat sisemist tuuma õigusteaduse

kestvate põhimõtete seisukohast kontrollivad ja kohtute erinevat ja laialiharguvat praktikat koondavad ja ühtlustavad.

Kõiki neid puudusi tõsitades leiame ka loogiliselt vastuse järgneva küsimuse peale: Missugune oleks siis uus üldkohtute kava? Katsume selle põhimõtteid kinnistada.

1) Õigustumise huvides võimaldatagu asja sisulist harutamist kahes kohtus, nimelt esimeses ja teistmisastmes; kohtu otsuste seadusline kontroll võimaldatagu ühes, üleriiklikus kolmandas tühistamisastmes;

2) protsess, kui ka materjaalne seadus olgu ühine kõikidele kohtu astmetele;

3) kõigis üldasjus mõistku kohut ainult üldkohtud;

4) töö viljakuse ja põhjalikkuse huvides erinegu kõik kolm kohtu astet oma tegevuses ja koosseisus üksteisest;

5) kohtute kava olgu lihtne ja selgejooneline, kohus ise rahvale lähedane.

Tegelikult kujuneks asi järgmiselt:

1) Kohtu esimene aste. Temale alluvad kõik kriminaalasjad, peale nende mis vandekohtunikkude-kohtule alluvad, siis kõik siviil-, valitsuslised, hoolekande ja abielulahutuse asjad. Esimese astme kohtunik, elukutseline eriteadlane harutab üksi kõiki siviil- kui ka kriminaalasju, kus karistus üle aresti ei ulata; kõiki teisi aga harutab ta ühes eriseaduse põhjal omavalitsuste poolt valitavate kahe kohtuliikmega.

2) Kohtu teine aste, kolmeliikmeline eriteadlastest elukutselistest kohtunikkudest. Alluvad teistmise teel kõik esimese kohtuastme asjad ning peale selle kriminaalasjad vandekohtunikkudega.

3) Kohtu kolmas aste, üks kogu riigi kohta. Kõik tühistamisasjad edasikaebuse põhjal teise astme kohtu otsuste peale,

Vaestelaste kohtud vallas ja linnas, Konsistoriumi kohus ja Sõjakohtud üldasjus kaotatakse ära. Erandina võiks olla Väljakohtud ainult sõjategevuse piirkonnas sõja ajal edasikaebamise võimalusega süüalustele Sõjakohute teise astmesse surmanuhtluse määramise korral ja erikohtud sõjaväe distsipliini kaitseks eri-materjaalseaduse põhjal: esimese astme kohtud diviiside juures ja teise astme kohus üleriiklik Sõjaministeeriumi asupaigas. Sõjakohatud tarvitavad oma kohtumõistmisel harilikku kriminaalprotsessi. Teiste erikohtude, nagu alaealise, kaubanduse, sõjasaagi jne. kohtute juures ei tarvitse praeguses artiklis peatuda.

Lõpeks mõni sõna üldkohtute nimetustest. Praeguse esimese järgu kohtu nimetus, nagu: „Tartu-Võru Ra-

hukogu,“ õigem „Tartu-Võru-Petseri Valga Rahukogu 7. jaoskonna rahu-kohtunik“ on väga ebasoodus; selle asemel tuleks nimetust tarvitada lihtsalt kohtu kogukondade järele, näit. „7. kogukonnakohus“, või koha järele, näit.: Rapla kogukonnakohus. See nummerdus oleks üleriiklik, nii ei tarvitseks siis mitte enam eriti ringkonda, kuhu ta kuulub, veel iseäraliselt nimetada. Teatav hulk kohtu-kogukondi moodustab kohtu ringkonna samanimelise teise astme kohtuga tema asupaiga tähendusega, näit: Tartu, või Tallinna Ringkonnakohus.“ Kolmas, tühistamis, üleriiklik aste kannaks nime, nagu praegugi: „Riigikohus“.

Kokkuvõetult kujuneb seega üldkohtute korralduse kava järgmiselt:

Kohtute nimetus ja aste.		1. aste : Kogukonnakohus.	2. aste : Ringkonnakohus.	3. aste : Riigikohus.
Nende koosseis.		Elukutseline kohtunik üksi siviilasjus ja kriminaalasjus, mis kuni arestiga karistatavad, muil juhustel kolleegium, kolmeliikmeline: eesistuja, elukutseline kohtunik ja 2 vallitava liiget.	Kolmeliikmeline kolleegium eriteadlastest elukutselistest kohtunikudest ja vandekohus raskete kuritegude jaoks eriseaduse põhjal.	Kolleegium eriseaduse põhjal.
Kohtute võimuala	Kriminaal-asjus.	Asjad, peale nende, mis vandekohtutele alluvad.	Kogukonna kohtu otsuste teistmine ja vandekohtu asjad.	Ringkonnakohtu otsuste tühistamine.
	Siviil-asjus.	Kõik asjad, iseloomu ja summa peale vaatamata.	Kogukonna kohtu otsuste teistmine.	— „ —
	Hoolekande asjus.	Kõik asjad.	— „ —	— „ —
	Abielu lahutuste asjus.	Kõik asjad.	— „ —	— „ —
	Valitsuslistes asjus.	Kõik asjad.	— „ —	— „ —

Besti Vabariigi valitsemise ajutise korra § 12-a põhjal antud seaduste ja selle § enese maksvusest.

Pealkirjas äratähendatud küsimust võib kolme osasse jaotada: 1) § 12-a maksmapaneku seaduslikkus, 2) valitsuse seadusandlus Asutava Kogu ajal ja 3) valitsuse seadusandliku võimu edasikestmine peale põhiseaduse maksmahakkamist 20. dets. 1920.

Esimine punkt nõuab meie tähelepanekut kõige pealt sellepärast, et § 12-a mitte ühes ajutise Valitsemise korraga maksuma ei saanud, vaid hiljemini. Mõlemaid seadusandlikke akte ligemalt tähele pannes leiame, et Asutav Kogu § 12-a maksmapanekuga Ajutises Valitsemiskorras kindlaksmääratud põhimõttest seadusandlikku võimu terveni rahvaesituse kätte koondada — kõrvale astus. See oli täieline põhimõtteline murrang.

§ 12-a pandi maksuma õigem võeti A. Kogu poolt vastu, 20. dets. 1919. aastal. Punktipealt aasta hiljemini, 20. dets. 1920, astus jõusse põhiseaduse maksmapaneku seadluse 3. paragrahv, mis põhiseaduse lisamäärusena selle riigiõiguslise instituudi alles jättis, mida meie uus põhiseadus, niisama nagu A. V. k., eitab.

Meil on siin selle järele tegemist tähelepanemiseväärt seadusandliku pretseedendiga, mis seda asjaolu peegeldab kuidas Asutava Kogu seadusandjate arusaamises riigiõiguslike teooria tegeliku elu tähelepanekutega võitles. Siit võiks pikki teoreetilisi harutusi jätkata seadusandliku koja töövõimetuse ja §12-a allesjäämise paratamatuse kohta, riiklikult seisukohalt vaadates, kuid see viiks meid teemast kõrvale. Lisan kõne all oleva punkti kohta ainult juurde, et § 12-a täiesti seaduslikus korras maksuma pandi. Asutaval Kogul oli

õigus ka ajutise põhiseaduse vastaseid seadusi anda, mis juures ainult A. V. k. § 24 silmas tuli pidada. Seda täideti.

Laialdasem, kui esimene meie teema osa, on valitsuse seadusandluse küsimus Asutava Kogu ajal. Sisuliselt ei ole ta muud, kui § 12-a teksti juuriidiline analüüs ja selle põhjal kindlaksmääratud seisukohtade võrdlemine valitsuse seadusandlusega ja Asutava Kogu kontrolleriiva tegevusega selle seadusandluse üle.

§ 12-a käib sõna-sõnalt järgmiselt:

„Asutava Kogu ja seadusandliku delegatsiooni istumiste vaheaegadel täidab rutuliku iseloomuga jooksva seadusandluse ülesandeid Vabariigi valitsus.

Selle paragrahvi põhjal Vabariigi valitsuse poolt väljaantud seadused ja krediidimääramised lõpetavad oma maksuvuse, kui nad kahe nädala jooksul peale Asutava Kogu istumiste vaheaja lõppemist Asutavale Kogule Vabariigi valitsuse poolt kinnitamiseks ette pole pandud ehk kui nad peale ettepanekut Asutava Kogu poolt kinnitamist ei leia.

Tä h e n d u s : Ei ole Vabariigi valitsus käesolevas paragrahvis ettenähtud tähtaja jooksul selle seaduse põhjal väljaantud seadust või krediidi määramise Asutavale Kogule kinnitamiseks ette pannud, kuulutab Asutava Kogu juhatus ta maksvusetaks.

Sel seadusel on edasilükamatuse iseloom.“

Toodud paragrahvi esimene järk määrab kindlaks valitsuse seaduseandmise tingimised. Teine järk ühes tähendusega käib valitsuse poolt antud seaduste kustutamise korra kohta Asutava Kogu läbi. Põhjaneva tähtsusega on sellepärast esimene järk.

Sealt leiame kõige pealt, et valitsus ainult (1) rutuliku iseloomuga (2) jooksva seadusandluse ülesandeid võib täita. Mõlemad terminid on sedavõrt

ebamäärased, et neid ainult kui sooviavaldusi võib võtta. Juriidilise normi väärtust nendel ei ole. Tegelikult on ka valitsus seda nii mõistnud, kui ta näit., tulumaksu-seaduse jooksva seadusandluse hulka arvas, millel rutulik iseloom.

Kui õigusline norm maksab lause: „Asutava Kogu ja seadusandliku delegatsiooni istumiste vaheaegadel.“ Mida tuli aga seesuguste vaheaegade all mõista?

Riigiõiguse teooria teeb, nagu teada vahet sessiooni vaheaja ja lihtsa istumiste vaheaja (*ajournement*) vahel. Sessiooni lõppemisega lõpevad, näit., parlamendi komisjonide ja juhatuse volitused, kuna pooleli olevad seaduseelnõud uuel sessioonil otsast peale läbi harutada tulevad. Peale selle on sessioonidel oma kindel kokkukutsu- mise ja kestuse aeg, kuna lihtne vaheaeg seadustes ette kindlaks pole määratud.

Asutava Kogu istungite vaheaegadest räägitakse Ajutise Valitsemiskorra §§ 12, 14 ja 15, siis seadusandliku delegatsiooni seadluses (mis A.V.k. § 12. põhjal antud) §§ 4, 15 ja § 12-as. Kusgil ei ole istangute vaheaeg ligemalt ära määratud. A. V. korra § 14 ütleb kõige rohkem: „Asutava Kogu kutsub erakorraliselt kokku A. K. juhatus, kas enda algatusel, Vabariigi valitsuse ehk 20 Asutava Kogu liikme nõudmisel. Hädaseisukorras võib Asutava Kogu kokku kutsuda Vabariigi valitsus.“

Mida korralise ja mida erakorralise kokkukutsumise all tuleb mõista, mis- sugused vaheajad korralist, missugused erakorralist kokkukutsumist tingivad, seda ei ole kuskil üteldud. Tegelikult oli seisukord järgmine.

Asutav Kogu sessioonid ei tunn- nud, sest et tervel tema kestuse ajal diskontinuiteedi (katkevuse) küsimust

keegi üles ei tõstnud, komisjonid ega A. K. juhatust ümber ei valitud ja seaduste harutamisele vahet ei tehtud. Vaheajad olid seega seda, mis prantslased *ajournemet* nimetavad, tegevuse ajutiseks seisma jätmine. Töö- poolest oleneb see ka Asutava Kogu iseloomust, mis teatava erilise ülesande teostamise peale sihitud. § 12-a oli seega avalikult mitte sessioonide, vaid töövaheaegade jaoks mõeldud. Valit- suse seadusandlus on selles tükis täitsa põhiseaduslik. Ületõuliselt tunnistavad Lääne-Euroopa konstitutsioonid küll valitsuse seadusandlikku õigust ainult sessioonide vaheaegadel; kuid selle juures on mõeldud hariliste parlamen- tide sessioonid.

§ 12-a teises järgus on lahus hoida kaks asja: 1) seaduste kinnitamiseks ettepanek valitsuse poolt ja 2) Asutava Kogu kinnitamine (ehk tagasilükka- mine.)

Valitsusele on seaduste ettepane- miseks kahenädalane tähtaeg määratud. Laseb ta selle tähtaja mööda, siis kuulutab Asutava Kogu juhatus ettepanemata seaduse maksvuseta. Seda ei ole Asutava Kogu tegevuse ajal kordagi sündinud, millest kahte võib järjeldada: kõik valitsuse seadu- sed on õigel ajal Asutavale Kogule ette pandud või on A. Kogu juhatus unustanud neid tühjaks tunnistada. Viimase võimaluse tõelikkuse kohta ei ole mul andmeid. Ettepanud seaduste saatus oli aga järgmine.

Asutava Kogu juhatus laskis valit- suse poolt läinud istungite vaheajal antud seaduste pealkirjad sekretäril Asutava Kogu koosolekule ette lugeda, mispeale nad komisjonidesse läbivaatamiseks anti. Komisjonid, vähemalt mõned komisjonid, tegid oma töö, tun- nistasid osa valitsuse seadusi otstar- bekohaseks, osa lükkasid tagasi. Vähemalt tegi seda seadusandlik

komisjon terve rea seadusprojektidega millete harutamises ka mina, nende ridade kirjutaja, osa võtsin. Kuid Asutav Kogu oma täies koosseisus ei ole minu teada ühtegi tagasi lükkavat ega kinnitavat otsust teinud ja ei ole ühtegi niisugust otsust Riigi Teatajas avaldatud. Küll on juhtunud, et Asutav Kogu valitsuse poolt antud seadusele parandusi tegi ja seda täiendava seaduse andmise teel. Näitusena võib tuua R. T. nr. 147/148-1920 väljakuulutatud, valitsuse poolt antud oma-valitsuse-asutuste valimise seadusi. Nende kinnitamise kohta ei leia me R. T. midagi, kuid selle asemel on R. T. nr. 187/188-1920 seadus „Maakonnakoogude valimise seaduse muutmise ja täiendamise kohta, niisama R. T. nr. 219/220-1920 seadus „Riigikogu valimise . . . s. § 83, „Linnavolikogude valimise seaduse § 28“ ja „Maakonnakoogude v. s. § 62“ muutmise kohta.“ Mõlemad seadused on Asutava Kogu enese poolt vastu võetud, esimene 26. okt., teine 11. dets. 1920. Niisuguseid juhtumisi leiame R. T. otsides veelgi.

Ilma salgamata on meil siin tegemist Asutava Kogu heakskiitva otsusega vastavate valitsuse poolt antud seaduste suhtes, kuigi niisugune heakskiitmine kaudsel teel on sündinud. Ta on aga ainuke Asutava Kogu praksises tarvitatud, valitsuse poolt antud seaduste kinnitamise vorm.

Kui praegu toodud asjaolust välja minnes valitsuse poolt antud seaduste maksvuse kohta ületildse järeldusi teha, siis ei ole sugugi loogikavastane, kui oletada, et need seadused, millest Asutav Kogu oma olemise lõpuni vaikides mööda on läinud, heaks on kiidetud, kuna tarvis pole leitud nendele parandusigi teha. See on vormilisest küljest julge oletus, kuid sisuliselt tabab vististi ligidalt märki. Ei ole

juhuseid teada, mil Asutavas Kogus mõne valitsuse seaduse vastu ägedasti oleks protesteeritud, isegi ajakirjanduses ei ole nendest liiga suurt juttu olnud. Kui mõni valitsuse seadus väga Asutava Kogu tahtmise vastu oleks käinud, siis oleks pidanud rohkema energiaga üles astuma. Kuid see on ometi ainult sisuline külg. Vormiliselt on valitsuse seadused, millest Asutav Kogu vaikides mööda läinud, siiski kinnitamata. Missugune on nende seisukord seaduslikkuse mõttes? Tegelikult nad muidugi maksavad, kuna nad Riigi Teatajas seadusena välja on kuulutatud.

§ 12-a teise järgu lõpulause, mis meile selgust võib anda, käib nii:

„ehk kui nad peale ettepanekut Asutava Kogu poolt kinnitamist ei leia.“

Kuidas seda kinnitamise leidmist mõista? Kas oli tarvilik, et Asutav Kogu *expressis verbis* valitsuse seadusi pidi kinnitama ja seda koguni teatud, ütleme, seaduse vormil, või oli küllalt, et vaikides küsimusest mööda mindi, see on tagasilükkavat otsust ei tehtud. Tagasilükkava otsuse tegemist seaduse sõna otsekohe ei nõua, kuid lause: „kinnitamist ei leia“ tähendab selle peale, et seadus siiski vormilist seisukoha võtmist nõuab, mille tagajärjel kas kinnitav või tagasilükkav otsus paratamata. Ja Asutavale Kogule ettepanud seaduste saatus näitab ka selle peale, et A. Kogu niiviisi § 12-a-st aru sai: valitsuse seadused anti komisjonidesse läbivaatamiseks ja selle järele A. Kogule ettepanemiseks, nagu iga teinegi seaduseprojekt.

Valitsuse poolt maksmapandud seaduste saatus hargnes niiviisi kahte harusse: esiteks hakkasid nad R. Teatajas väljakuulutamise maksma ja, teiseks, muutusid nad valitsuse poolt Asutavale Kogule ettepaneku järele

seaduseprojektideks, mis harilises korras läbi vaadati ja mille kinnitamisest või kinnitamata jätmisest seaduste lõpulik saatus ära rippus. Kinnitamise vormi kohta ei ole selgust. On mõeldavad kolm võimalust: 1) kinnitamine üleminekuvormeli kujul, 2) iseäralise kinnitava seaduse vastuvõtmise teel (pretsedent: Eesti-Vene rahulepingu ratifitseerimine) ja 3) iga seaduse eraldi harutamine kolmel lugemisel (viimast teed on varjatud kujul tarvitatud maakonna valimisseaduse kinnitamisel).

Paljude valitsuse seaduste juures pole, nagu juba seletatud, mitte ühte nendest teedest tarvitatud, vaid kinnitust ootavatest seadustest on lihtsalt vaikides mööda mindud. Nüüd on Asutav Kogu oma tegevuse lõpetanud ja sellega seisukord muutunud. Kuni Asutav Kogu koos oli, võis kõne all olevaid seadusi kinnitamis-seisukorras olevateks arvata. Missuguses seisukorras on nad nüüd?

Asutava Kogu laialiminekuuga lõpes tema legislatuur-periood, mis teatavasti seda tähendab, et kõik pooleli-olev seadusandlik töö ainult materjalina uuele rahvaesindusele edasi antakse ja vormiliselt iga seadusprojekt uuesti kõik seadusandlikud staadiumid läbi peab tegema, et seaduseks saada. Tegelikult on Riigikogu oma õiguslisest seisukorrast ka nii aru saanud ja see on seda enam põhjendatud, et põhiseaduse § 41 ütleb: „Riigikogu astub kokku korraliseks istungjärguks igal aastal oktoobri esimesel esmaspäeval.“ Meie rahvaesindus ei tunne seega mitte ainult legislatuur-perioodid, vaid ka sessioonid, nii et isegi viimaste suhtes diskontinuüteeidi põhimõtte maksmapaneks päevakorrale kerkib. Kõigest sellest järgneb vastuvaidlemata, et ka Asutava Kogu ajal valitsuse poolt

antud ja Asutavale Kogule kinnitamiseks ette pandud seadused, mis A. K. töö lõpul kinnitamisstaadiumis olid, seadusandlikuks materjaliks on muutunud. Riigikogule neid uuesti kinnitamiseks ette panna ei saa kahel põhjusel: 1) nad on kord juba ette pandud ja 2) ettepanemise tähtaeg on mööda läinud. Teistkordset kinnitamiseks ettepanekut ja ettepanemise tähtaja uuendamist pole meie põhiseadustes (ajutises ja uues) ette nähtud. On kujunenud keeruline olukord. Valitsuse seadused pole kinnitamist leidnud, kuid nad on kinnitamisstaadiumist välja jõudnud. § 12-a põhjal nad iseenesest maksvast ei kaota, tühjaks tunnistama pole neid ka keegi õigustatud. Riigiõiguse teooria meile siin ka teed ei näita, sest teoreetilised seisukohad kultuuririikides on kujunenud kohalike olude järele.*)

Kui oletada teistkordse kinnitamiseks ettepaneku võimalust, siis peaks Riigikogu juhatus kõik Asutava Kogu ajal valitsuse poolt antud seadused tühjaks tunnistama, peale nende, mille kinnitamist tõendada võib paranduste vastuvõtmise teel, sest kahe nädala jooksul peale Riigikogu kokkuastumist pole uuesti sisseandmist olnud. See arusaamine ei vastaks aga asjaoludele otstarbekohasuse mõttes ega ka seaduse tähele, nagu nägime. Allpool näeme veel, et § 12-a maksvast Riigikogu ajal põhiseaduse põhjal eitada tuleb. Kõige loogilisem on sellepärast seisukohale asuda, et valitsuse seadused Asutava Kogu ajast on sellest juriidilisest defektist vabanenud, mis neid teatavil tingimusil lihtsustatud korras annulleerida ähvardas. Riigikogu ei või neid teisiti ära muuta, kui uute seaduste andmisega, mis kas otsekohe maksvad normid seaduse jõu

*) Vaata Lasarevsky, Русск. госуд. право, т. I, 1913.

kaotanuks kuulutavad või jälle vaiki- des juriidilise põhimõtte: *lex poste- rior derogat priori* kaudu.

* * *

Nagu juba artikli alguses tähendatud, ei surnud § 12-a põhiseaduse maksmahakkamisega, kuigi põhiseadus teda kategooriliselt eitab, vaid valitseb maksmapaneku seadluse § 3. põhjal meie riigioiguses edasi, kuni Riigikogu heaks arvab teda ära kaotada.

Tähele pannes põhiseaduse §§ 3, 30—34, 52 ja 60, ei ole mingisugust kahtlust, et maksmapaneku seadluse § 3 sisuliselt täiesti põhiseaduse vastu käib. Tähendatud põhiseaduse §§ 3 ja 86 kinnitavad kategooriliselt: § 3. „Besti riigivõimu ei saa keegi teostada muidu, kui põhiseaduse või põhiseaduse alusel antud seaduste põhjal.“

§ 86. „Põhiseadus on vankumata juhteks Riigikogu ning kohtu- ja valitsusasutuste tegevuses.“

Paragrahvides 30—34 ja 52 on jälle seadusteandmise kord kindlaks määratud. Seaduseandjatena on ainult Rahvas ja Riigikogu nimetatud. Peatükk V, milles valitsusest räägitakse, on ainult (§ 60 p. 7) valitsuse määruste ja korralduste andmise volitused ära tähendatud, kuna valitsuse seadusandlikust võimust terves põhiseaduses kuskil ei räägita.

Maksmapaneku-seadluse § 3 aga ütleb:

„Vabariigi valitsemise ajutise korra § 12-a (R. T. nr. 109 — 1919. a.) jääb ajutiselt maksuma niikaua, kui Riigikogu teda mitte ära ei ole muutnud.“

Põhiseaduse § 86 vastaselt seab m. s. § 3 Riigikogu põhiseaduse üle otsustajaks.

Tähelepanelikul vaatlemisel ei jää kellelegi kahtlust, et maksmapaneku-seadluse § 3 tõepoolest äramuutmise-seadluse paragrahvi iseloomu kannab.

Ta käib niihästi põhiseaduse mõtte kui ka sõnasõnalise teksti vastu.

Tähendatud paragrahvi vormilisest küljest vaadeldes leiame, et tema taga samuti, nagu põhiseadusegi taga, Asutava Kogu autoriteet seisab. Maksmapaneku seadlus on Asutava Kogu poolt antud täiesti seaduslikus korras. Tema ja põhiseaduse vastastikku juriidilist väärtust hinnates, pöörame tähelepaneku kõige pealt mõlemate seaduste pealkirjade peale. Üks on põhiseadus, teine selle põhiseaduse maksmapaneku seadlus. Maksmapaneku-seadlus on mõeldav ainult siis, kui on seadus, mis maksuma pannakse. Ja loogiline on nõuda, et maksmapaneku-seadlus tõepoolest oma ülesandele vastaks, see on ainult põhiseaduse maksmapanekut silmas peaks. Vaidluse all olev § 3 ei kannaga seda iseloomu. Tema sisaldab põhiseaduse vastaselt täidesaatva võimu, s. o. valitsuse, seadusandlike volituste allesjätmist ilma tingimisteta. Määrus: „niikaua kui Riigikogu teda mitte ära ei ole kaotanud“ ei ole mingisugune tingimine, isegi mitte sooviavaldus, vaid ainult volituse andmine Riigikogule midagi teha, mis ta aga ka tegemata võib jätta. Sõna „ajutiselt“ ei ütle ka midagi ära. Niiviisi võib terve riigioiguslik põhimõte, nimelt seadustandva ja täidesaatva võimu lahutamise põhimõte, põhiseadusest jäädavalt välja heidetud olla. Ometi on see põhimõte kõige järjekindlamalt uues põhiseaduses läbi viidud.

Lõpeks tuleb tähele panna, et senikaua, kui maksmapaneku-seadluse määrused pole täidetud, põhiseadus maksmapaneku-stadiumis seisab. See järgneb maksmapaneku-seadluse mõttest. Niisuguses olekus võib põhiseadus aga olla parasjagu niikaua, kui see riiklikult seisukohalt tarviline. Muidugi on see jällegi ebamäärane

lause, mis iseenesest palju ära ei ütle, kuid ta annab siiski võimaluse oletusi teha, iseäranis seadusandlikka motiivisid arvesse võttes. Põhiseaduse komisjoni, kes kõne all oleva M.-s. § 3 kokku seadis, arvamise järele oli § 12-a maksmajätmist tarvis igaks juhtumiseks, kuni Riigikogu on kokku astunud, millele takistusi võis juhtuda. Järjekult, § 12-a eluiga pidi maksma kõige kauem Riigikogu kokkuastumise päevani, millal viimased mõeldavad alused tema olemasolemiseks ära on jäänud. Niisuguses mõttes on sõna „ajutiselt“ võetud. Seaduse tähe järele maksab m.-s. § 3 aga praegugi veel, poolteist kuud peale Riigikogu kokkuastumist, olgugi et Riigikogul tema tegevuses põhiseadus „vankumatuks juhteks“ on. Senikui Riigikogu ennast lõpulikul kujul veel ei olnud konstitueerinud, ei saanud tema ka põhiseadust tähele panna. Põhiseadus oli seega Riigikogu suhtes 4. jaanuarini 1921. äraootavas seisukorras, umbes nagu tsiviilõiguses paranduseõiguse määrused *nasciturus'*e kohta.

Kõike kokku võttes leiame järgmist.

Maksmapaneku-seadlus maksab vormiliselt niisama kui põhiseaduski. Kuid ta on vormi ja sisu järele põhiseadusele subordineeritud, sellepärast on loogiliselt vastu võtmata, et ta põhiseadusele vastu käib. Järjekult tuleks tema põhiseadusele vastukäivad osad põhiseaduse maksmahakkamise päevast peale tühisteks lugeda, see on 20. dets. 1920. Kuid põhiseaduse maksmahakkamise eeltingimused ei olnud 20. detsembriks veel mitte kõik olemas: seadusandlik asutus, Riigikogu, ei olnud ennast veel lõpulikult konstitueerinud, kuna ta põhiseaduse järele riigivõimu teostamise keskpunktiks, s. o. tähtsam riigiõiguse subjekt

on. Ilma temata ei ole põhiseaduse teostamine mõeldav. Tegelikult võis seega põhiseadus alles 4. jaanuaril 1921 Riigikogu juhatuse valimise lõppemise järele kõiges ulatuses jõusse astuda. Võib olla, tuleb seda silmapilku esimehe valimise momendist arvata, mil Asutava Kogu esimehe viimased volitused lõppesid.

Minu arvamise järele tuleb seega maksmapaneku-seadluse § 3. ja ühes temaga A. V. k. § 12-a 4. jaanuarist s. a. Riigikogu esimehe valimise silmapilgust peale *ipso jure* äramuudetuks arvata, olgugi, et Riigikogu vormiline otsus, mida m.-s. § 3. nõuab, puudub.

20. dets. — 4. jaanuarini valitsuse poolt antud seadused tulevad harilikus korras Riigikogu otsustamise alla, sest et põhiseaduses valitsuse poolt antud seaduste kinnitamise kord ette pole nähtud. Ka käib niisugune seisukoht, nagu nägime, meie senise seadusandliku praksisega kokku.

* * *

Eeltoodud artikkel sisaldab 16. veebr. s. a. Tartu juristide seltsis ettekantud referaadi. Läbirääkimisel tulid järgmised seisukohad avalikuks.

Kõnelejate enamus tunnistas, kokkukõlas referendi arvamiseaga, et maksmapaneku-seadluse § 3. põhiseaduse vastu käib ja põhiseadus selles osas, mis Aj. Val. korra § 12-a määrustega kokku ei sünni, ajutiselt ära on muudetud, see tähendab, jõusse pole astunud. Asutaval Kogul olla õigus olnud maksmapaneku-seadlusega põhiseadust muuta. Mõlemad seadusandlikud aktid on üheväärilised Asutava Kogu tahtmise avaldused, maksmapaneku-seadlus aga — *lex posterior*. Kõige selle juures toonitati iseäranis § 12-a tege-

liku elu läbi tõendatud vajadust, mille üle Riigikogu otsustama pandud.

Teiselt poolt näidati jälle selle peale, et siin suure põhimõttelise küsimusega, nimelt võimude lahutamise küsimusega tegemist on, mis meie aja kultuuririikide praktikas kui ka moodsa riigiõiguse teoorias tunnustatud, mille tõttu ta ka meie põhiseaduses aluseks võetud. Kuna põhiseaduse § 86. ja teiste järele ka Riigikogu põhiseaduse alla on seatud, siis on täiesti loogika vastane, et Riigikogu ühe, põhiseaduse tähtsama põhimõtte allesjäämise üle otsustada võib, seega põhiseaduse üle on seatud. Maksmapaneku-seadlus räägib mitte ainult põhiseadusele, vaid ka iseenele vastu. § 1-sega pannakse põhiseadus terves ulatuses maksta, § 3. muudab ta aga osalt ära, kuna § 5. jälle nõuab, et ka see valitsus, mis Asutava Kogu volitustega edasi valitseb, kuni Riigikogu uue moodustanud, tingimata põhiseadust tähele peab panema, kuna maksmapaneku-seadluse määrusi meelega ei tuletata. Need vastolud tulevad teoreetiliselt lahendada, milleks teist teed ei ole, kui põhiseadust tema terves ulatuses maksmapanekust peale tunnistada.

Asutava Kogu aegsete valitsus-seaduste saatuse kohta sõna ei võetud.

Joh. Jans.

Tsiviilkohtu-seadustiku oskussõnad.

(Järg).

3.

Заведение (торговое, учебное) — (kaubandus-, õppe) asutus; asutus¹⁾

завладеть — vallutama

завладение — vallutamine, -tus, vallutis

заводъ — tehas, vabrik

завѣщаніе — духовное завѣщаніе

заграница — väljamaa

задатокъ — käsiraha

задолжалый — võlastunud, võlastunu

задолжать (in Schulden geraten) —

võlastuma

закладная — pantkiri

закладное право — pandi õigus

закладной листъ — pantleht

закладывать — pantima, panti panema

заключать бракъ — abielu siduma

заключать (сдѣлку, договоръ) — (le-

pingut, toimingut) tegema

заклѣченіе брака — abielu sidumine,

abielu sidu; брачныя узы — abi-

elu sidemed

заклѣченіе (сдѣлки, договора) —

(lepingu, toimingu) tegemine, tegu

законность (сдѣлки, брака) — (toi-

mingu, abielu) seaduslikkus

залогодатель — panditaja, pandi

andja

залогодержатель — pandi pidaja

залогоприниматель — pantnik, pan-

tija, pandivõtja

залогъ (Pfand) — pant; принимать

вещи въ залогъ — pantima asju;

давать деньги кому подъ залогъ

— võlatama, võlgu andma raha

kellelegi pandi vastu; получать

деньги отъ кого подъ залогъ —

võlgama, võlgu saama kelleltki raha

pandi vastu.

заложенная вещь (das Gepfändete) —

pandik²⁾

замужняя — abieluline, naitunu³⁾

замужняя женщина — naine

заявление спора о подлогѣ — võltse-

vaidluse esitamine, esitus

заявлять (требованіе) — esitama

(nõuet)

заявлять споръ о подлогѣ — esi-

tama võltsevaidlust

заранѣе установленный срокъ —

ettemääratud tähtaeg

злостный банкротъ — kuritahtlik
maksujõuetus, pankrott

И.

Изобрѣтательность — leiukus
изобрѣтательный — leiukas
изобрѣтать (erfinden) — leiutama ⁴⁾
изобрѣтение (Erfindung) — leiutamine, -tus, leiutis
имущество — vara; давать имущество кому — varandama kellelegi mida; получать имущество отъ кого — varama mida kelleltki; дача имущества (кому) — varandamine, varandust ⁵⁾ (kellelegi)
инвентарь — varastik ⁶⁾, inventaar
инвентарь желѣзный — raudvara
инвентарь живой и мертвый — elus ja elutu varastik
инстанція судебная — kohtu aste (om. astme)
инструкція — juhis ⁷⁾
исполнительная надпись — täiteprealkiri
исполнительное производство — täitetoimetus
исполнительный листъ — täiteleht
исполнительный порядокъ — täitekord
истекать (о срокѣ, времени) — lõppema
истечение срока — tähtaja lõppimine, lõpp
исчисление срока — tähtaja arvutamine, arvutus
исчислять срокъ — tähtaega arvutama

К.

Казна (Fiscus) — laek (-ga) ⁸⁾
казначейство — maksuamet rentei
капитализация — kapitaalimine, -mus
капитализировать — kapitaalima
капиталь — kapital
кассация — tühistamine, tühistus
кассировать — tühistama ⁹⁾
категорія дѣль — asjade liik
квалификация — sugustamine, -stus

квалифицированное большинство — suurendatud enamus
квалифицировать (дѣяние, преступление) — sugustama ¹⁰⁾ (tegu, toimust, kuritegu)
кворумъ — tarb (-vu) ¹¹⁾
командирование — lähetamine, -tus
командировать — lähetama
командироваться — lähetuma
командировка — läht (-hu), läheng ¹²⁾
командировочныя деньги — lähetusraha
компания = общество — selts
конклюдентный (дѣйствие, фактъ) — järelduslik (toimus, teht)
конкуренция — võist (-tu)
конкурирование — võistlemine, võistlus
конкурировать — võistlema
конкурсная масса — konkursitomp
конкурсное управление — konkursivalitsus
конкурсъ — konkurs
констатировать — tõsitama ¹³⁾
конфиденциально — omavaheliselt
конфиденциальный — omavaheline
конфискация — laegastamine, -stus
конфисковать — laegastama ¹⁴⁾
коррективъ — parandis ¹⁵⁾
кредитное установление — krediidiasutus, -asutis
кредиторъ — võlausaldaja, võlataja ¹⁶⁾
кредитъ — krediid, võlausaldus
крѣпостная пошлина — kinnituslõiv (lõivu)

Л.

Ликвидация — lõppamine, lõppus
ликвидировать — lõppama ¹⁷⁾
ликвидироваться — lõppuma
личное задержание — isiklik kinnipangu, kinnihoid
личный составъ — isikkond; — суда (Gerichtspersonal) — kohtu isikkond; — учителей (Lehrerschaft) — õpetajakond ¹⁸⁾
льгота — eesõigus

M.

Магистратура — kohtunikukond
 мастерская — tehas, raja
 мелочная торговля — väikekauplus
 металл благородный — (Edelmetall)
 kallismetall
 метрика — elukäigustik¹⁹⁾
 метрическая книга — elukäigustiku
 raamat
 метрическое свидетельство — elu-
 käigu-tunnistus
 метрическое свидетельство о ро-
 ждении — sünnitunnistus
 метрическое свидетельство о кре-
 щении — ristetunnistus
 метрическое свидетельство о брако-
 сочетании — naimatunnistus
 метрическое свидетельство о смерти
 surmatunnistus
 миссия — lähtkond²⁰⁾
 мотивировать (решение) — põhis-
 tama²¹⁾ (otsust)
 мотивировка — (решения) — põhis-
 tamine, -stus
 мотивъ — aje, põhis²²⁾
 мужчина — mees
 мужчина (вѣ брака) — poissmees
 мужчина (вѣ бракѣ) = женатый —
 naismees
 мужчина (овдовѣвший) — leskmees
 муниципализировать (mit Munizipal-
 verfassung versehen) — kogu-
 kondama.

(Järgneb).

**Seletused eelseisva oskussõnastiku
juurde.**

1) asutis, asutus — need sõnad peab sisuliselt teineteisest lahus hoidma: esimene tähendaks teosaadust, tehtust, nii siis teatavat asja, ettevõtet jne., mis on asutatud, teine sõna aga toonitaks asutamise olu. Seda laadi soetisi on Eesti keeles õige rohkesti, nagu: jahvatis — jahvatus,

parandis — parandus, kasvatis — kasvatus, peletis — peletus.

2) pandik — see sõna on tuletatud ajasõnast pantima tuletusliite ik varal, millega väljendatakse mõnesuguseid konkreetseid asju.

3) naitunu — vt. 1921. a. „Õigus“ nr. 2, oskussõnade juurde lisatud seletuste 13. punkt.

4) leiutama — kausatiivne verbum sõnast leidma, nii siis tegema, et leitaks.

5) varandamine, varandus — on selsamal kombel tuletatud, nagu näit. pärandama — pärandus, parandama — parandus jne.

6) varastik — suffiksi „stik“ abil arendatud nimisõnad tähendavad tüves tähendatud asjade kogu, nii siis on varastik — varade kogu.

7) juhis — on arendatud niisuguste sõnade eeskujul, nagu sääris, põlv, kütis jne.

8) laek (fiskus) — on uus sünnitus, mis on arendatud paralleelvormiks sõnale „laegas“ niisuguste sagedate analoogiate najal, nagu: rüngas ja rünk, kamaras ja kamar, allikas ja allik, lusikas ja lusik. Fiskuse jaoks on meil tänini keeles tarvitusel olnud sõna „kroonu“; et see sõna aga tuletis on sõnast „kroon“, mille kandjat meie riigikorraldus eneses ei sisalda, siis sai sõna „laeka“ soetamine tarvilikuks.

9) tühistama — tähendab tühiseks tegema.

10) sugustama — ära määrama, missugune ehk mida sugust (kuidas) mingi asi on.

11) tarb — tarvilik kogu, tarviline määr.

12) läh, läheng — tuletised verbaalsest tüvest „(ma) lähen“; lähetama tähendaks seega tegema, põhjust andma, et keegi kuhugi läheks.

13) tõsitama — tegema, arvamist avaldama, et miski on tõsi.

14) laegastama — (riigi) laekasse, riigi vara hulka võtma.

15) parandis — vt. punkt 1.

16) võlataja — see, kes teist võlaga varustab, teisele võlgu annab. Võrreldagu seks näit. avitaja, tuulutaja, kõnnitaja jne

17) lõppama, lõppus — paralleelvorm sõnale lõpetama; tuletatud selsamal kombel, nagu õpetama — õppama — õppus.

18) õpetajakond — ei mingil põhjusel „õpetajaskond“, sest et „s“ esinemine selle liite ühenduskohas millegagi pole põhjendatud.

19) elukäigustik — elukäikude, s. o. nendesse puutuvate peamiste ülesmärkimiste kogu.

20) lähtikond — kõik need ühtekokku, kes moodustavad lähu (vt. punkt 12).

21 ja 22) põhis, põhistama — tuletised nimisõnast „põhi“; põhistama tähendaks põhiseks tegema.

Kohtute tegevus.

Kas Põllutööministeerium võib maa-seaduse põhjal võõrandatud maa-alast Riigimaade ülematele palgamaad määrata?

Vastus jaatav.

Maaseaduse § 15. juurde lisatud tähenduse põhjal võib riik maid ka oma kätte jätta pidamiseks ja see, kuidas riik neid oma kätte jäetud maid peab, on Põllutööministeeriumi korraldada (maaref. teost. määr. § 1), millest tuleb järeldada, et Põllutööministeerium võib riigikätte pidamisele jäetud maid riigimaade ülematele palgamaaks määrata. (R. adm. t. nr. 238 — 1921.)*

Kas administratiivkohus võib ise oma seadusjõusse astunud otsuse täitmiseks täitmislehe välja anda?

Vastus eitav.

Administratiivkohtu korra § 42 (R. T. nr. 10 — 1919.) määrab, et kaebelune ametnik ehk asutus on kohustatud seadusjõusse astunud ot-

sust täide saatma ja tema järele käima, järelevalve ametniku ehk asutuse kohus on aga selle järele valvata, et otsus täidetaks.

Adm. K. K. § 44-dat, mis küll lubab Ts. Kp. Seaduse järele käia neil juhtumistel, mis Adm. Kp. Korras ei ole ettenähtud, ei saa siin tarvitada, sest adm. kohtute otsuste täitmise viis on Adm. K. Korras ette nähtud. Ei ole ka mõeldav, et ühte ja sedasama otsust kaks asutust ehk isikut paralleelselt täita tohiks (Ts. Kp. S. § 929). (R. adm. t. nr. 235 — 1921 a.).

Kas revisjonikaebuse tähtaja uuendamise palvet võib kohus ära otsustada, ilma et oleks asjaosalistele kutset saanud?

Vastus eitav.

Sääraste palvete läbivaatamise puhul tuleb kohtul Adm. K. K. § 44. põhjal Ts. Kp. S. § 838 käsitada. (R. adm. t. nr. 509 — 1920.)

Kas Põllutööminister võib oma resolutsiooniga Maareformi teostamise määruse § 75 korras tehtud Maakonnavalitsuse otsuse, millega maasaajate nimekiri on kindlaks määratud, ära muuta ja seadusvastaseks tunnistada?

Vastus eitav.

Säärast Põllutööministri õigust ei ole seaduses ette nähtud. Maareformi teostamise määruse § 75 korras tehtud Maakonnavalitsuse otsust võib sellekohase kaebuse tagajärjel ainult administratiivkohus muuta ehk ära muuta. (R. adm. t. nr. 122 — 1921.)

Kas maakonna rahvaväe-komisjoni otsuste peale võib administratiivkohtusse kaevata?

Vastus eitav.

Riigi Teatajas nr. 6 — 1918. avaldatud Aj. Val. määruse põhjal rahva-

*) Riigikohtu administratiiv osakonna toimetus.

väe-komisjoonide kohta tuleb kaebus Maakonna komisjoni kaudu rahvaväe Peakomisjonile sisse anda, aga mitte administratiivkohtule. (R. adm. t. nr. 252 — 1920.)

Kas võib rahvaväeliste ja nende perekondade pensioni täismäärasid, mis Riigi Teatajas nr. 26/27 — 1920. a. avaldatud pensioniseaduse § 3. põhjal aasta peale kindlaks määratud, aasta jooksul muuta?

Vastus eitav.

Asutava Kogu poolt 6. veebr. 1920. a. vastuvõetud rahvaväeliste ja nende perekondade pensioni seaduse § 2. järele on pensionimääraks palk, mis rahvaväeline väeteenistuses samas ametis edasi teenides saaks, juurde arvatud ka rahvaväelise toitmine. Sama seaduse § 3. järele kinnitab eelmises, s. o. § 2. nimetatud pensioni täismäärus, igaks järgnevaaks aastaks komisjon, mis koos seisab sõja-, töö- ja hoolekande- ja rahaministeeriumi ning riigikontrolli esitajatest. Sellest tuleb järeldada, et pensioni täismääruse muutmine aasta jooksul seaduses ette ei ole nähtud ja teistsugune olukord ainult segadusi sünnitaks, sest et see ühtlasi ka riigieelarves, milles riigi väljaminekud aasta peale kindlaks määratakse, mittesoovitavaid muudatusi tooks. (R. adm. t. nr. 339 — 1921.)

Kas kirikumõisaid ei tule heategevate asutuste päralt olevate maade hulka arvata?

Vastus eitav.

Kiriku ja heategevate asutuste mõiste ei lange kokku. Kiriku mõisad ja hea-

tegevate asutuste maad on Balti Era-seaduses § 597 üksteisest lahus ära tähendatud, mispärast ei saa kirikumõisaid heategevate asutuste päralt olevate maade hulka arvata, kuigi kirikute ja heategevate asutuste ning nende varanduste kohta paljudes asjades ühesugused määrused maksavad (näit. B. E. S. § 713, 825 ja t.) (R. adm. t. nr. 205—1921.)

Kas väljamaal avaldatud volikirjad on meil maksvad?

Väljamaal avaldatud volikirjad on meil ainult siis maksvad, kui on olemas meie välis esituse tõendus, et nad on tehtud selle riigi seaduste järele, kus nad avaldatud. (Ts. Kp. S. § 465) (R. adm. t. nr. 125—1920.)

Kirjavastused.

Lug. nr. 101. Kas vallasekretääril on Vallanõukogus hääleõigus?

Vastus eitav.

Vallavalitsuse sekretäär on Vallanõukogude valimiste ajutiste määruste § 35 järele (Maanõukogu (Maapäeva) poolt antud 15. juulil 1917. a.) küll vallavalitsuse liige, aga Vallanõukogu liikme õigusi ei ole vallasekretäärile ühegi seadusega antud. T.

Vastutav toimetaja — F. Karlson.

Väljaandja — Tartu Õigusteadlaste Selts.
